

Fitne - Kardeşlerin Savaşı-

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Beyan yay. 2015, ss. 159
İbrahim BARCA*

İslam dünyası, bugüne değin her seviyede kendisinden etkilenmiş ve etkilenmeye devam ettiği önemli bazı tarihsel dönemeçlerden geçmiştir. Bu dönemeçlerden belki de en önemlisi ve tesir bakımından en uzun süreli olanı; Hz. Peygamber sonrası Ashâb arasında meydana gelen ihtilaf ve anlaşmazlıklar ile bunların sonucunda çatışma ve savaşlara sahne olan ilk fitne dönemidir. Ortaya çıktıkların-

* Yrd. Doç Dr. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

da büyük oranda siyasi karakterli olan bu ilk fitne ve/veya fitneler döneminin ihtilaf ve anlaşmazlık konuları, zamanla akidevi ve ameli boyutlar kazanarak müstakil mezheplerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve böylece bugüne kadar sorunlara gebe olan varlığını sürdürmeye devam etmiş ve etkisini korumuştur. Bu yüzden İslam tarihinin hemen hemen her döneminde ve Müslümanların yaşadığı değişik coğrafyalarda o dönemde yaşananlara benzer kardeş kavgaları yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Böyle giderse de Müslüman dünya daha birçok kardeş kavgalarına yani fitnelere sahne olabilir.

Sözü edilen dönemdeki ihtilaf, çatışma ve savaşların bütününe veya bazısına dair farklı kaygı ve amaçlarla Müslüman veya Müslüman olmayan ilim adamları tarafından birçok eser telif edilmiş ve birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Tanıtım için seçtiğimiz “Fitne Kardeşlerin Savaşı” adlı eser de Türkiye’de yapılmış bu türden çalışmalardan birisidir. Ancak bu dönem ile ilgili yapılan çalışmalar ve telif edilen eserlerin çoğunluğunda ideolojik kaynaklı bir taraf tutma eğilimi ve eleştirel bir bakış açısı ve tahlilden yoksunluk göze çarpmaktadır. Tarafsızlık, dönem ve olaylarını eleştirel bir bakış açısıyla ele alma iddiası taşıyan çalışmaların birçoğu ise şüpheyle karşılanmaktan kurtulamamıştır. Şimdiden “Fitne Kardeşlerin Savaşı”nın ise sözü edilen özellikteki eserlerden farklı bir eser olduğu söylenebilir.

2015 yılında Beyan yayınları tarafından basılan eserin yazarı, İslam tarihinin ilk dönem siyasi tarihi, özellikle de bu dönemdeki iktidar ve muhalefet ilişkisi, muhalif gruplar ve muhalefetin nedenleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarıyla tanınmış Prof. Dr. Adnan Demircan Hoca’dır. O, ömrünün neredeyse otuz yılını dersler vermek, bilimsel çalışma ve etkinliklerde bulunmak gibi değişik vesilelerle bu dönemi, dönemin olay-olgularını anlamak ve anlatmak ile geçirmiştir. Bu yüzden eser, adeta onun bu konudaki bilgi, çıkarsama ve tecrübelerinin bir neticesi ve hülasası hükmünde sayılabilir.

Adnan Demircan Hoca, bu çalışmasını sebep ve etkileri bağlamında dönemin ihtilaflarına ve ihtilafların tahlil ve tespiti noktasında karşılaşılan temel sorunların neler olduğuna ve bu sorunların hangi nedenlerden kaynaklandığına hasretmiştir. Eser, bu yönüyle ülkemizde İslam tarihindeki olay ve olguları kendisine konu edinen bildik eserlerden ayrılmaktadır. Çün-

kü adeta o, eserinde bir tarihi olayın kendisinden önceki bazı olay ve/veya olayların sonucu ve kendisinden sonraki bazı olay ve/veya olayların sebebi olduğunu gösterirken aynı zamanda olayları okuma, anlama, anlamlandırma, tanıma ve tanımlamanın da kendi içinde böylesi bir nedenselliğe bağlı olduğunu uygulamalı olarak ortaya koymuştur. Az sonra bahsi geçecek olan birinci bölüm, eserin bu özelliğini açıkça göstermektedir.

Eserde, Ashâb arasında yaşanmış ihtilaflar karşısında tarafsız olamayan Şii tarih kurgusu ile bu ihtilaflara iştirak etmiş olan her sahabeyi/sahabe sıfatı uygun görülen herkesi -sırf sahabe oldukları için- temize çıkarmaya çalışan Sünni tarih kurgusunun ortaya çıkardığı tarihsel anlam ve anlamlandırma yanlışlarının düzeltilmesi; eserin yazılma gerekçesi olarak vurgulanmıştır. Yine bu meyanda, dönemin fitne denilen olaylarını önyargılardan uzak bir şekilde anlama ve çözümlemenin Müslümanların bugün yaşadıkları sorunları daha iyi anlamaları ve değerlendirmelerini sağlayabileceği ifade edilmiştir. Okuyucusuna bu gerekçeleri hissettiren eser, sözü edilen olaylar karşısında bildik tavırları değişmeyen ortalama bir Şii veya Sünni-yi memnun etmeyecek gibi görünse de onların bu kitaptan istifade etmesini engelleyecek -eserin bu tanıtım yazısında da zikredilen bazı özelliklerinden dolayı- bir şüphe ile de karşılaşmayacak galiba.

“Fitne Kardeşlerin Savaşı” bir önsöz, giriş ve üç bölüm ile bir sonsözden ibarettir. Hacimcepek büyük olmayan ancak içerik bakımından oldukça yoğun olan eserin önsözünde eserin yazılma gerekçeleri, içeriği, ne tür bir eser olduğu ve eserde hangi metod ve yaklaşımların izlendiği, eserin yeri ve önemi ile eserin bu haliyle ortaya çıkmasında katkısı olanlara teşekkür gibi hususlar yer almıştır.

Girişten itibaren Adnan Demircan Hoca'nın bir yöntem oluşturma ve bunu uygulamaya çalıştığı görülmektedir. Çünkü o, hemen daha girişte Hz. Peygamber'e iman edenlerin eski gelenek, inanç ve toplumsal yapılarından bağımsız düşünülmemeyeceği; halifeler döneminin tek başına ele alınamayacağını aksine bu dönemin öncesindeki Hz. Peygamber dönemi ile sonrasındaki Emevi dönemiyle ilişkisinin olduğu ve Raşid Halifeler kavramının Sünni savunmacı kurgunun bir ürünü olduğu gibi çıkarımlarla bilindik tarihsel olay ve olgulara yeniden ve farklı bir gözle bakılmasını sağlamaya çalışmıştır. Böylece ilk bölüme hazırlık yapılan eserin yine giriş kıs-

mında dönemin önemli olayları kısaca tasvir edilerek ikinci bölüme hazırlık yapılmış gibi.

Sahabe döneminde karşılaşılan ihtilafların nesnel bir yaklaşımla ele alınmasının mümkün olup olamayacağı sorusuna cevap aranan bölümde şu alt başlıklar yer almaktadır: Dönemi Araştıranların Sorunları, Bilginin Kaynaklarından Doğan Sorunlar, Kaynaklarda Yer Alan Bilginin Kapsamından Kaynaklanan Sorunlar, Bilgiye Yaklaşımdan Kaynaklanan Sorunlar, Olgulara Bakışımız, Olgulara Nasıl Bakmalı? Bu bölüm tarihsel bir olay olan sahabe dönemi olaylarının ele alınıp incelenmesinde bilimsel manada sebep sonuç ilişkisi kurabilmenin teorik olarak imkânını tartışmış, çerçevesini belirlemiş ve nasıllığını ortaya koymuş.

Bir önceki bölümde sınırları belirlenen çerçevede dönemin önemli ihtilafları ve çatışmaları ortaya konulup işlendiği ikinci bölümün alt başlıkları şunlardır: Bir Siyasi Cinayet (Hz. Osman'ın Katli), Hz. Osman'a Yöneltilen Eleştiriler, Siyasi Bölünme, İç Savaş, İkinci Siyasi Cinayet) Hz. Ali'ye Suikast. Bu bölümde ilk dönem ihtilaf ve anlaşmazlıklarıyla ilgili olan olay ve olgular oldukça kısa ve sadece amaca hizmet edecek ayrıntılarla serdedilmiştir. Bu durum yazarın da belirttiği gibi bir bütün olarak çalışmanın bir yöntem ortaya koyma ve bunu uygulama denemesi olmasından kaynaklanmıştır. Olayları rivayetleriyle uzun uzadıya anlatmak onun bu amacını sekteye uğratabilirdi.

Son bölüm olan üçüncü bölümde “Fitne Yıllarında İslam Dünyası” başlığı altında ikinci bölümde işlenen fitneyi meydana getiren olay ve olguların sebepleri incelenmiştir. Fitnenin sebebi olarak genel manada siyaset, fetihler, toplum, ekonomi ve bireysel tutum ve tercihler gibi unsurlar açıklanmıştır. Örneğin siyaset genel sebebi altında halifelerin Kureys'ten seçilmesi, halifelerin iktidara geliş süreçleri, bazı halifelerin Müslümanlar tarafından öldürülmesi, sorunları çözmeye yönelik politikaların yetersizliği, siyasi sistemin sorunun çözümünde yetersiz kalması gibi alt sebepler zikredilmiş ve örneklerle bu sebepler açıklanmıştır. Aynı bölümdeki “Fitnenin Getirdikleri ve Götürdükleri” başlığı altında ise İslam bünyesinde derin izler bırakan dönemin fitne diye tasvir edilen olaylarının sonuç ve etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. İslam dünyasında ayrılıkların oluşması ve günümüze kadar bu ayrılıkların devam etmesi önemli bir sonuç olarak ortaya çıkmak-

tadır. O dönemde meydana gelen elim hadiseler, büyük günah işleyenlerin hükmünün ne olacağı, yaşananların kader olup olmadığı, imamet ile hilafetin gerekliliği ve şartları etrafında gelişen tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bu tartışmalar ise sonuçta Harici, Şii, Mütezili, Mürcii ve Ehl-i sünnet gibi ayrılığın en büyük ve somut göstergeleri olan farklı mezhep ve bakış açılarını doğurmuştur. Yani, dönemin salt siyasi ihtilafları zamanla dini tartışmalar ve temellendirme girişimleri eşliğinde ağırlıklı olarak dini olan bir hüviyet de kazanmıştır. Ayrılıkların sürdüğü dönem sonunda Müslümanlar Muaviye'nin iktidarı ele geçirmesiyle artık bir hanedan sistemi altında yaşamaya başladılar. Ancak bu yönetim sistemi de mevcut ayrılıkları gidermediği gibi beraberinde yeni ayrılık ve sorunları getirmiştir. Adnan Demircan Hoca'nın da ifade ettiği gibi Hz. Osman'ın evinde kuşatılarak veya Hz. Ali'nin namaz esnasında öldürülmeleri Müslümanların sorunlarını çözmemiş, yönetimin bir ailenin mülkü olması yeniliği ise ümmetin sorunlarını katmerleştirerek artıran bir süreci başlatmıştır.

Eserin sonuç kısmında, Müslümanların kendi tarihleriyle mutlaka yüzleşmeleri gerektiği, bunun için de zihinsel pranga ve önyargılardan kurtulmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Altı çizilen diğer önemli bir husus ise dönemin kavgalarının dini kavramları yorumlama sorunu etrafında gelişmeyecek tarafların zaman zaman dini argümanlar kullandığı görülse de aslında aralarındaki görüş ayrılıklarının siyaset kaynaklı olduğudur.

Sonuç olarak tanıtımını yapmaya çalıştığımız "Fitne Kardeşlerin Savaşı" adlı eser için, adeta bir müsteşrik gibi kendisini İslami kaygulardan azade hissetmeyen, mensubu bulunduğu geniş aile İslam ümmetine karşı sorumluluğunun farkında, dünü yalnızca hakikat ortaya çıksın diye bugün ve gelecek için anlama ve anlamlandırma gayreti içinde olan ve özellikle İslam tarihi tüm dönem, olay ve olgularıyla ilgili yapılacak çalışmalara yol ve yöntem katkısı sunmaya çalışan çağdaş bir Doğulu müverrih ve münevverin kaleminin ürünü olduğu söylenebilir.